

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-129>

УДК 657.15:005.936.41](477)"364"

ОСОБЛИВОСТІ ЕКАУНТИНГУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: УРОКИ З МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

FEATURES OF PRODUCTION STOCK ACCOUNTING UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE: LESSONS FROM INTERNATIONAL EXPERIENCE

Козак Вадим Григорович

кандидат економічних наук, професор,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6136-6239>

Олійник Марія Олександрівна

аспірантка,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5700-1296>

Kozak Vadym, Oliinyk Mariia

Vadym Hetman Kyiv National University of Economics

В умовах військових конфліктів звичайні облікові процедури та методи можуть бути недостатніми чи невідповідними. Війна ставить різноманітні виклики, такі як руйнування інфраструктури, перебої в звичайному бізнес-циклі, втрата активів та необхідність зміни бюджетних пріоритетів. Воєнний стан не лише вносить корективи у звичайний порядок ведення бізнесу, але й вимагає значних зусиль для його адаптації до нових економічних і логістичних реалій. У цьому контексті особливу увагу необхідно приділяти екаунтингу - ключовому елементу, що забезпечує стабільність і ефективність господарської діяльності будь-якого підприємства. Метою статті є дослідження особливостей обліку виробничих запасів в умовах воєнного стану з урахуванням досвіду інших країн, які зіткнулися з подібними викликами, виявлення стратегій та методик, які можуть бути застосовані в українських реаліях для забезпечення ефективного управління виробничими запасами під час війни, а також мінімізації впливу негативних факторів на процес виробництва.

Ключові слова: Виробничі запаси, воєнний стан, збереження виробничих запасів, методи обліку виробничих запасів, переоцінка виробничих запасів, контроль виробничих запасів.

In the context of military conflicts, normal accounting procedures and methods may be inadequate or inappropriate. War poses a variety of challenges, such as the destruction of infrastructure, disruptions in the normal business cycle, loss of assets, and the need to change budgetary priorities. Martial law not only makes adjustments to the usual way of doing business, but also requires significant efforts to adapt to new economic and logistical realities. In this context, it is necessary to pay special attention to accounting (accounting - here and hereafter we mean accounting) - a key element that ensures the stability and efficiency of the economic activity of any enterprise. Martial law carries significant risks for the physical preservation of production stocks. Direct damage as a result of hostilities, the risks of their loss or theft in conditions of chaos and uncertainty - all this requires a review of approaches to ensuring the preservation of production stocks. In addition, the war causes significant fluctuations in exchange rates and inflation, which directly affects the cost of production stocks. Therefore, businesses must take these changes into account in order to accurately reflect the value of inventories in financial statements and management accounting. At the same time, martial law is often accompanied by changes in tax and accounting legislation aimed at supporting business and the economy as a whole. Ukrainian companies experiencing martial law can adopt these lessons by applying the world's best practices in their operations. Taking into account these strategies and adapting them to the conditions of Ukraine can significantly help the business not only to survive in difficult times, but also to strengthen its position in the market. The purpose of the article is to study the peculiarities of accounting for production stocks under martial law, taking into account the experience of other countries that faced similar challenges, to identify strategies and methods that can be applied in Ukrainian realities to ensure effective management of production stocks during wartime, as well as to minimize the impact negative factors on the production process.

Keywords: Production stocks, martial law, conservation of production stocks, methods of accounting for production stocks, revaluation of production stocks, control of production stocks.

Постановка проблеми. Воєнний стан несе в собі значні ризики для фізичного збереження виробничих запасів. Пряме пошкодження внаслідок бойових дій, ризики їх втрати чи крадіжки в умовах хаосу та непевності – все це вимагає перегляду підходів до забезпечення збереження виробничих запасів. Тому, наприклад, підприємства, що розташовані в районах з підвищеним ризиком бойових дій, можуть потребувати евакуації цінних виробничих запасів у більш безпечні регіони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання обліку виробничих запасів присвячені праці таких дослідників як Бутинець Ф., Коцупатрий М., Кужельний М., Лінник В., Малюга Н., що розглядають процес обліку виробничих запасів у час стабільної економіки. Щодо зарубіжних науковців, то варто зазначити, що вони розглядають дане питання також у подібній площині. Обліку виробничих запасів присвячені роботи Robert N. Anthony, James S. Reece, Belverd E. Needles, Henry R. Anderson, James C. Caldwell.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах військових конфліктів звичайні облікові процедури та методи можуть бути недостатніми чи невідповідними. Війна ставить різноманітні виклики, такі як руйнування інфраструктури, перебої в звичайному бізнес-циклі, втрата активів та необхідність зміни бюджетних пріоритетів.

Сучасні виклики, з якими стикається Україна, зокрема і воєнного стану, питання ефективного управління виробничими запасами набуває особливої актуальності. Воєнний стан не лише вносить корективи у звичайний порядок ведення бізнесу, але й вимагає значних зусиль для його адаптації до нових економічних і логістичних реалій. У цьому контексті особливу увагу необхідно приділяти екаунтингу (accounting – тут і далі мається на увазі облік) – ключовому елементу, що забезпечує стабільність і ефективність господарської діяльності будь-якого підприємства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною ціллю даної статті є дослідження особливостей обліку виробничих запасів в умовах воєнного стану з урахуванням досвіду інших країн, які зіткнулися з подібними викликами, виявлення стратегій та методик, які можуть бути застосовані в українських реаліях для забезпечення ефективного управління виробничими запасами під час війни, а також мінімізації впливу негативних факторів на процес виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед стратегій забезпечення збереження виробничих запасів можна виділити декілька важливих напрямків. По-перше, це фізичне забезпечення безпеки складів та інших місць зберігання: посилення надійності складських приміщень, встановлення систем відеоспостереження, залучення охоронних компаній тощо. Один із наочних прикладів ефективного управління виробничими запасами в умовах війни можна побачити на прикладі сирійських компаній. Так, під час конфлікту, багато підприємств були змушені евакуювати свої запаси з районів, що активно зазнавали воєнних дій. При цьому однією з ключових стратегій було створення декількох малих складських просторів замість одного великого, що дозволило знизити ризик повної втрати запасів у випадку їх пошкодження, або знищення [1].

По-друге, важливим питанням є страхування виробничих запасів, що може стати ефективним інструментом мінімізації втрат у разі їх пошкодження, або знищення. Проте цей напрямок є мало реалістичним, оскільки страховий ринок України і у мирні часи був далеким від досконалості.

Війна значно ускладнює і логістику та управління ланцюгами постачання через закриття традиційних логістичних маршрутів, руйнування інфраструктури, а також через адміністративні та безпекові обмеження [2, с. 23]. Наприклад, в Іраку під час війни багато підприємств стикалися з серйозними проблемами в доставці товарів та виробничих запасів через постійні перебої в ланцюгах постачання.

Адаптація до цих умов зажадала від компанії гнучкості та інноваційного підходу. Багато з них почали розробляти альтернативні логістичні маршрути, налагоджувати співпрацю з новими постачальниками, або навіть здійснювати постачання власними силами в найбільш критичні регіони. Також, значною мірою була використана локалізація постачань, що допомагало знизити залежність від зовнішніх джерел.

Під час війни в Іраку багато підприємств стикнулися з необхідністю радикального перегляду своїх ланцюгів постачання. Один з успішних прикладів – місцева виробнича компанія, яка, втративши доступ до своїх традиційних постачальників, налагодила співпрацю з місцевими виробниками сировини та компонентів. Це не тільки дозволило компанії вижити в екстремальних умовах, але й сприяло розвитку місцевої економіки.

Війна зумовлює і значні коливання валютних курсів та інфляцію, що безпосередньо впливає на вартість виробничих запасів. Тому підприємства мають враховувати ці зміни, щоб точно відображати вартість виробничих запасів у фінансовій звітності та управлінському обліку.

У відповідь на економічні коливання, підприємства можуть застосовувати різні методи переоцінки. Наприклад, метод FIFO (first-in, first-out), або LIFO (last-in, first-out) може бути коригований з урахуванням поточних ринкових умов (нажаль метод LIFO свого часу був виключений з Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси») [3]. Важливо також постійно здійснювати моніторинг ціни на ключові ресурси, щоб оперативно реагувати на зміни вартості.

В історії є численні приклади компаній, що успішно адаптувалися до воєнно-економічних коливань. Наприклад, підприємства, які функціонували під час конфлікту на Балканах, активно користувалися гнучкими методами обліку для того, щоб мінімізувати вплив інфляції та валютних коливань на свої фінансові показники [4].

У періоди криз та воєнних конфліктів, ефективний контроль за використанням ресурсів набуває особливої значущості. Обмеженість ресурсів та складнощі з їх поповненням вимагають максимально ефективного та обдуманого їх використання. Підприємства, які можуть точно відстежувати та контролювати свої виробничі запаси, мають більше шансів адаптуватися до змінних умов та уникнути надмірних втрат.

Один із методів контролю – це впровадження систем ERP (Enterprise Resource Planning – планування ресурсів підприємства), що дозволяють інтегрувати всі процеси, пов'язані з управлінням запасами, в єдину інформаційну систему [5]. Це дає можливість реального часу відстежувати рух запасів, ефективність їх використання та швидко реагувати на будь-які зміни.

Прикладом такого ефективного управління ресурсами є досвід деяких африканських країн, де підприємства зіткнулися з серйозними викликами управління запасами під час внутрішніх конфліктів [6]. Використання автоматизованих систем обліку дозволило їм мінімізувати втрати та оптимізувати використання ресурсів.

Воєнний стан часто супроводжується змінами в податковому та обліковому законодавстві, що мають на меті підтримку бізнесу та

економіки в цілому. Ці зміни можуть включати пільги, відстрочки податків, або навіть нові вимоги до обліку та звітності [7]. Підприємства повинні бути гнучкими та швидко адаптувати свої облікові процедури до цих нових умов, а головне – до їх скасування [8].

При цьому важливо, щоб облікові системи були гнучкими та здатними швидко відповідати на зміни в законодавстві. Наприклад, введення нових податкових ставок, або правил звітності вимагає від облікових систем здатності швидко інтегрувати ці зміни. Підприємства, які використовують гнучкі облікові програми, можуть ефективніше відповідати на такі виклики, забезпечуючи точність та своєчасність обліку.

Історичний досвід країн, таких як балканські держави під час військових конфліктів, демонструє, як гнучкість в облікових нормах та податковому законодавстві допомагає підтримувати бізнес під час кризи [4]. Підприємства в цих регіонах використовували зміни в облікових стандартах, щоб краще адаптуватися до економічних викликів війни. Проте необхідно враховувати і те, що такі зміни є, як правило, короточасними.

Так, деякі українські виробничі компанії змогли швидко адаптуватися до воєнних умов, переглянувши оцінку (переоцінити) своїх запасів, враховуючи зростання цін та валютні коливання, що стало можливим завдяки впровадженню гнучких облікових систем [9]. Це дозволило їм не тільки уникнути значних фінансових втрат, але і точно відображати свої фінансові показники.

Цей приклад показує важливість гнучкості в облікових системах та їх здатності швидко реагувати на зміни в економічному середовищі. Компанії, які вміють адаптуватися та використовувати наявні ресурси найбільш ефективно, мають більше шансів вижити та розвиватися навіть у найскладніших умовах.

У контексті глобалізації та інтеграції світових економічних процесів, питання сумісності національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) з міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) набуває особливої ваги. Україна, яка знаходиться на шляху до інтеграції в європейські та світові економічні системи, також стикається з викликом гармонізації своїх стандартів бухгалтерського обліку із МСФЗ [10].

Проте, у період воєнного стану, саме більша регламентованість (консервативність) НП(С)БО, на відміну від МСФЗ, є особливо корисною, оскільки дозволяє більш точно

відображати зміни вартості активів, зобов'язань, і в цілому більш адекватно реагувати на економічні коливання.

Однак у подальшому, враховуючи глобальні тенденції та зближення економічних систем, гармонізація НП(С)БО з МСФЗ видається необхідним кроком. Це не тільки сприятиме інтеграції України в світову економіку, але й забезпечить більш ефективне та адаптивне управління запасами та іншими аспектами бізнесу, особливо в умовах економічної нестабільності, що буде наслідком післявоєнних викликів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи вищенаведене,

можемо стверджувати, що в умовах воєнного стану, управління виробничими запасами стає значно складнішим, але водночас й більш важливим для стабільності та виживання підприємств.

Досвід інших країн, які пережили війну, показує, що успіх часто залежить від здатності швидко адаптуватися до нових умов, ефективно використовувати наявні ресурси та інноваційно підходити до управління запасами.

Українським підприємствам необхідно враховувати ці уроки та використовувати найкращі практики для забезпечення своєї діяльності в цей непростий час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економічне падіння Сирії продовжується, незважаючи на повернення Ліги арабських держав. URL: https://mil.in.ua/uk/blogs/ekonomichne-padinnya-syriyi-prodovzhuyetsya-nezvazhayuchy-na-povernennya-ligy-arabskykh-derzhav/#google_vignette
2. Відповідальна поведінка бізнесу в часи війни в Україні. Дослідження контексту. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-10/undp-ua-zvit_vidpovidalna_povedinka_biznesu_v_chasy_viyny_v_ukraini_ukr.pdf
3. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку [НП(С)БО 9 «Запаси»]» від 20.10.1999 р. № 246.
4. Післявоєнна відбудова: уроки з досвіду Балкан. URL: https://biz.censor.net/columns/3330248/pislyavoyenna_vidbudova_uroky_z_dosvidu_balkan
5. Що таке ERP? URL: <https://www.sap.com/central-asia-caucasus/products/erp/what-is-erp.html>
6. Африка: між надіями на відновлення та новими війнами. URL: <https://commons.com.ua/uk/afrika-mizh-nadiyami-na-vidnovlennya-ta-novimi-vijnami/>
7. Закон № 2260-IX: зміни до податкового законодавства на період воєнного стану. URL: <https://od.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/627739.html>
8. Скасування податкових пільг, введених на період воєнного стану: Закон прийнято. URL: <https://eba.com.ua/skasuvannya-podatkovyih-pilg-vvedenyh-na-period-voyennogo-stanu-zakon-pryjnyato>
9. Команда IT-Enterprise спільно з SK Group EU розпочали роботи з цифрової трансформації компанії «Укрпол». URL: <https://www.it.ua/news/komanda-it-enterprise-spilno-z-sk-group-eu-rozpochali-roboti-z-cifrovoi-transformacii-kompanii-ukrpol>
10. Кравченко І. Й. Аналіз національних та міжнародних стандартів обліку фінансових інвестицій. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10165>

REFERENCES:

1. Ekonomichne padinnia Syrii prodovzhuietsia, nezvazhaiuchy na povernennia Lihy arabskykh derzhav [Syria's economic decline continues despite the return of the Arab League. Available at: https://mil.in.ua/uk/blogs/ekonomichne-padinnya-syriyi-prodovzhuyetsya-nezvazhayuchy-na-povernennya-ligy-arabskykh-derzhav/#google_vignette
2. Vidpovidalna povedinka biznesu v chasy viiny v Ukraini. Doslidzhennia kontekstu [Responsible business behavior during the war in Ukraine. Studying the context]. Available at: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-10/undp-uazvit_vidpovidalna_povedinka_biznesu_v_chasy_viyny_v_ukraini_ukr.pdf
3. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Natsionalnogo polozhennia (standartu) bukhhalter-skoho obliku [NP(S)BO 9 «Zapasy»]» vid 20.10.1999 r. № 246. [Order of the Ministry of Finance of Ukraine "On the approval of the National regulation (standard) of accounting [NP(S)BO 9 "Inventories"] dated 10/20/1999 No. 246.]
4. Pislivoienna vidbudova: uroky z dosvidu Balkan [Post-war reconstruction: lessons from the experience of the Balkans]. Available at: https://biz.censor.net/columns/3330248/pislyavoyenna_vidbudova_uroky_z_dosvidu_balkan
5. Shcho take ERP? [What is ERP?]. Available at: <https://www.sap.com/central-asia-caucasus/products/erp/what-is-erp.html>

6. Afryka: mizh nadiiamy na vidnovlennia ta novymy viinamy [Africa: between hopes for recovery and new wars]. Available at: <https://commons.com.ua/uk/afrika-mizh-nadiyami-na-vidnovlennya-ta-novimi-vijnami>
7. Zakon № 2260-IX: zminy do podatkovoho zakonodavstva na period voiennoho stanu [Law No. 2260-IX: Changes to the tax legislation for the period of martial law]. Available at: <https://od.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/627739.html>
8. Skasuvannia podatkovykh pilh, vvedenykh na period voiennoho stanu: Zakon pryiniato [Abolition of tax benefits introduced during martial law: The law was adopted]. Available at: <https://eba.com.ua/skasuvannya-podatkovykh-pilg-vvedenyh-na-period-voyennogo-stanu-zakon-pryjnyato>
9. Komanda IT-Enterprise spilno z SK Group EU rozpochaly roboty z tsyfrovoy transformatsii kompanii «Ukrpol» [The IT-Enterprise team, together with SK Group EU, started work on the digital transformation of the company "Ukrpol"]. Available at: <https://www.it.ua/news/komanda-it-enterprise-spilno-z-sk-group-eu-rozpochali-roboti-z-cyfrovoy-transformacii-kompanii-ukrpol>
10. Kravchenko I. Y. Analiz natsionalnykh ta mizhnarodnykh standartiv obliku finansovykh investyt-sii [Analysis of national and international accounting standards for financial investments]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10165>